

A határrészek birtokosai Zsigmond után. — A hód-vásárhelyi uradalom földesurai, a Tamásiak, a Héderváriak és a Szekcsei Herczegek. — Pör és egyezés ezek közt. — Az uradalom a Hunyadi János kezébe megy át, kit azonban Herczeg püspök attól koholt oklevél alapján meg akar fosztani. — Hunyadi az országgyűléstől kér igazságot. — A helyszíni tárgyalás és a végzés. — Hunyadi beigtatása, sok birtoka s alföldi tartózkodása.

Zsigmond király halálával a sűrűn következő trónváltozások és országos rázkódtatások között, melyek az ingatlanok tulajdonjogi állapotában mindenütt nagy hullámzásokat idéznek elő, és a magszakadások miatt néhány évtized alatt határunk nagy része urat és gazdát cserélt. Kivételt Mártély képezett, melynek ősi birtokosa egy halhatatlan testület, a zalavári apátság volt, továbbá Körtvélyes Korhánynyal és Kutas Derek-egyház felével, melyeket a Pósa-fiak még kezöknél tartottak. Szent-Király felébe, mint láttuk, mingyárt a század elején a régi birtokos Kakas család ellenzése mellett is a Szentkirályi család fészkelte meg magát,¹ Hód, Vásárhely, Ábrány, Csomorkány, Sámson és Kutas pedig, legalább az oklevélen, Tamási székelyfőispán és királyi főudvarmester s testvére László királyi főajtónállómester birtokai közé tartoztak, kiknek a szomszédos és távolabbi helyeken is nagy uradalmaik voltak s kiknek atyjuk és nemzet-

¹ Géresi, Gr. Károlyi Okt. I. 536.

ségük birtokügyeiről a század elején emlékezünk. Ezek még le sem hunyták szemeiket a végső álomra, mikor rengeteg jószágaik, mint valami gazdátlan örökség, felett a közeli és távolabbi rokonok összepereltek. A perbeli előkelő személyek azonban, egyfelől Hédervári Lőrincz nádor és fiai, Imre bán és Miklós, kiket a János vajda 1405-ki rendelete a családi vagyonból kizárt s kik most a Tamási-örökségre új adománylevelet eszköztek ki s abba épen be akarták magukat igtatni, másfelől Szekcsei Herczeg Rafáel választott püspök és testvérei, Filep és Pál, a rengeteg uradalmak birtoklására nézve, melyek öt várat, 3—4 várost és mintegy 127 falut foglaltak magokban, idővel az országbiró előtt kiegyeztek egymás közt. E szerint a Héderváriak | 1437-ben követelésök nagy részét elejtik s megelégesznek Tamási és Posega várak és Podversa erőd birtokával, ellenben Ujvár (Kapos-Ujvár) fele s a többi Somogy, Valkó, Baranya, Arad és Csanád megyei jószágok s ezek közt a fentebb megnevezett határunkbeli területek a Herczegeket illetik.¹ Hogyan és mi okból nyugodtak bele a voltaképeni tulajdonosok atyai örökségöktől való illetén megfosztásukba? Micsoda kényszer vagy kedvezmény befolyása alá jutottak ezek, hogy roppant értékű vagyonuktól ily módon megváltak? ennek megfejtését és felvilágosítását az okiratokban hiába keressük.

Az egyezés azonban nem igen volt tartós a pörös atyafiak közt. Az ország láthatárán terhes fellegek csoportosultak s a közállapotok zilált-

¹ Az oklevél regesztája Fejérnél, Cod. dipl. X. 895. V. ö. M. tört. tár VI. 5—57. (II. Lajos kir. 1523-diki ítélete Verbóczi aláírásával a Hédervári-féle nagy perben.)

sága a zavarosban halászni kívánókat ismét cselekvésre szólította. A török, ugyanis, Szendrő várát elfoglalta, az ország déli vidékeit előzónléssel fenyegette, Albert király rövid uralkodása után a nádor a trónkövetelők ügyeit akarta összezavarni s a nemzet két erős oszlop férfiát, Hunyadi Jánost, ki mint hadvezér már Zsigmond óta kitűnő szolgálatokat tett a honnak és Ujlaki Miklóst összeveszíteni,¹ a mi azonban az ő fondorlatainak leleplezésével végződött. Ugyan ekkor I. Ulászló koronázott király ellen az özvegy királyné biztatására tudvalevőképen némely országnagyok, kik közt Tamási Henrik is első sorban közreműködött, az ország tetemes részében polgárháborút indítanak, melyet azonban Hunyadi és Ujlaki levernek, kik Tamásit is foglyul ejtik. Előbbi Erdély vajdája is lévén, diadalmas hadjáratokat folytat a török ellen is, míg nem Julián pápai követ biztatására az ország rendei, ezek közt Rafáel püspök is, oklevelet írnak alá, melylyel a királyt és Hunyadiat a törökkel kötött béke megszegésére rábírnák. Ekkor még. | 1443 történik a szerencsétlen várnai csatavesztés: De László, kinek a nádor makacs ellensége volt, királylyá, Hunyadi nemsokára az ország kormányzójává lesz, Henrik pedig ez árnyék világból elköltözik. Ily viszonyok közt Lőrincz nádor nem akar a László és Henrik hagyatékuik felett pörlekedni, hanem úgy egyezkedik ki velök, hogy osztozzanak meg a rengeteg birtokokon | 1446 akképen, hogy Tamási és Posega várak, Bodversza erőd minden tartozékaikkal, és Ujvár fele legyen a nádoré és ügyfeleié, Ujvár másik fele, Belletincz kastély, Hedrahely mezőváros, Majsza tartozékai-

¹ Budai F., Magy. orsz. hist. lexikon. II. 185—188.

val, a Valkó, Arad és Csanád megyei városok és falvak pedig a Herczeg-családnak maradjanak, hozzáadván mindehhez azt a feltételt is, hogy ha bármelyik ág kihalna, utána a másik örököljön. A Csanád megyei birtokok pedig ezúttal ekkép' soroltatnak elő: „Hód és Vásárhely, Torony, Ábrány, Tarján, Szent-Mihály-útczája, Csomorkán, Sámson, Donáth-tornya, Hegyes, Kutas és Kamarás városok és falvak, nemkülönben a száraz-érmelléki járásbeliek, név szerint: Két-Sopron, Varjas, Mikeháza, Lukácsfalva, Kinged, Zionda, Bangafalva, Batonya és Tompa faluk“. Az egyezséget a felek Hunyadi kormányzó helybenhagyása alá is terjesztették, melyet az nem is tagadott meg tőlök, bár fia, László, a maga és kiskorú testvére, Mátyás, nevében óvást tett Vásárhely és tartozékai elidegenítése ellen. A mindkét párton levő előkelő és kapzsi atyafiság az egyezkedés alkalmával ugyancsak emlegette a „vérrokonok közti szeretet és a természetes ragaszkodás melegségét“: de egyszersmind abban vetélkedett, hogy melyik fél mulja felül ravaszságban a másikat, mikor az igazság egyik részén sem állott. A püspök, ki a Zsigmond-féle okleveleket pénzért gyártatta, hogy oldalrokonait az osztozásból kizárja, azt hitte, hogy a nádort lefőzte: a nádor pedig, kinek az alávalóságról sejtelve sem volt, meg volt a felől győződve, hogy tulajárt a püspök eszén, mikor ennek a hód-vásárhelyi uradalmat átengedte, mert azt ilyenképen az ország leghatalmasabb férfiával, Hunyadi János kormányzóval állította ellentétbe, kinek e javak egy idő óta sajátját képezték s tényleges birtokában is voltak s hogy ő járt jól, mint a ki megkapta azokat a várakat és falvakat, melyekre számot tartott.

A rövidebbet mindenesetre a püspök húzta, a ki méltán országos meggyaláztatásban is részesült, mert csakhamar kiderült, hogy hozzá nem illően hamis kártyával játszott.

Ez időtájt, ugyanis, országszerte igen elszaporodtak a hamis oklevelek, melyek alapján egyik-másik úr és testület bizonyos jószágokat és javadalmakat álnokul követelt magának. Hogy mily vakmerőséggel űzték e galád eljárást, képzelhetjük abból is, hogy az ország legfőbb méltóságai és leghatalmasabb urai sem voltak biztonságban tőlök. Ezek közé tartozott Hunyadi János is, ki ez időtájt Csanád megye főispánja, szörényi és temesi bán és erdélyi vajda volt, 1445-ben a várnai szerencsétlen csata után pedig az ország kormánya is rábízott. Hogy e nemtelen kapzsiságnak útját vágják, az ország nagyjai elhatározták, hogy a hamis okleveleket lehetőségig összegyűjtik s azok készítőit kinyomozzák. Így jöttek rá arra, hogy a koholt oklevelek nagy részét a királyi jegyző fia, Zomlini¹ Gábor diák gyártotta, ki mesterségét annál szemtelenebb módra űzte, mert azt az ország igen előkelő családai és testületei (pl. a Kompoltiak, Széchenek, Csákiak, Erdődiek egy bácsi kanonok, Szabadka város, a telki egyház, több város Máramarosban, némely kunok, zsidók, a váradi püspök — saját káptalana ellen!) is igénybe vették. Az ország nagyjai Pesten összegyűlvén, meg- | 1448 állapították s a törvényben rendre elsorolták Gábor diák e hamisítványait, a melyek közt meg-

¹ Az 1523-diki Hédervári nagy per irataiban Zemlini-nek — „de Zemlin“ (a pöriratok Magy. Tört. tár VI. 50.) a Corp. Juris-ban pedig (II. r. 14. cím) Zömlény Gábor diak-nak iratik.

nevezve találjuk a Herczegek számára készült két rendbeli iratot is. Gábor megfogatván, mielőtt gonoszságáért a tűzhalálra adatott volna, maga is bevallotta az általa koholt okleveleket, melyekben egyre-másra hamisította a királyok és káptalanok aláírásait és pecséteit.¹ A gázság ilyenképen kitudódván, Hunyadi János az országgyűlés előtt bepanaszolta a Herczegeket a miatt, hogy az említett hamis oklevelek alapján magok kezére akarták játszani a hód-vásárhelyi uradalmat és annak tartozékait s annak birtokából nemcsak Lőrincz nádort és fiait tudták ki a velök kötött egyezés szerint, hanem vele, az ország kormányzójával, is hasonlókép' akartak cselekedni, ki a kérdéses fekvőségeket még Zsigmond kegyéből kapta és birja teljes joggal, annyival inkább, mert azok Tamási Henriknek és Lászlónak tulajdonai nem is voltak, a mint ezt Gábor diák maga is bevallotta; noha nem tagadhatni, hogy ő, a kormányzó, kivel nem tudatták az új birtokosok beigtatását, nem is mutattak be beigtató és ítélet leveleket, a Hédervári-ággal kötött egyezés levelet megerősítette: most azonban az ország nagyjai előtt személyesen elpanaszolja rászédetését s jog sérelmeinek orvoslását kéri.

Azok tehát a Herczegekhez megbizottat küldenek, ki a kalocsai káptalan képviselőjével együtt bekövetelje a Herczegektől a kérdéses iratokat, s őket személyök szerint az uradalom színhelyére, Hód és Vásárhelyre megidézzék. A küldöttek mindketten nagy pontossággal eljártak megbizatásukban, személyesen felkeresték távoli lakásaikon a püspököt és testvéreit s elibök adták az országnagyok követelését. Mikor azonban ezek

¹ Corp. Jur. II. rész 14. cím. (Tripartitum).

teljesítésének kitézött határideje elérkezett, a Herczegek képviselője, Dinyeberki Miklós diák, azt nyilatkoztatja ki, hogy a követelt iratokat elő nem adhatja, de elismeri, hogy azok alapján a Herczegek magokat a hód-vásárhelyi uradalomba beigtatták, „nem nyilvánosan, hanem titkon s a kormányzó tudta nélkül“, noha „annak birtokában soha sem voltak s azt sem volt képes kétségtelen dokumentummal bizonyítani, hogy Henrik vagy Lőrincz nádor a hód-vásárhelyi uradalomnak valaha birtokában lettek volna“. Másfelől ugyan ez alkalommal Pazoni Bereczk, a Hunyadi János és Abolnai Zsigmond, a kormányzó fiai, László és Mátyás, képviselőik, azt nyilvánítják ki, hogy a kormányzó elismeri azt, hogy Henrik és Lőrincz előtte a túlélőre szóló kölcsönös örökleti jogban egyeztek meg a hód-vásárhelyi uradalom tekintetében, s ő ez egyezséget Lőrincz nádor kértére meg is erősítette, azonban itt részéről, ki „az effélékben járatlan s azokhoz nem ért, tévedés követtetett el, titkára pedig az időben szintén tájékozatlan volt, mert nem volt tudomása azon birtok ügyiratairól“. ¹ Azonban

¹ „... ipse dominus gubernator illiteratus existens hujus modi, consensus ex ignorancia et inadvertentia fecisset, cancellarius autem suus superfacto possessionum praedictarum eo tunc similiter inscius existisset“. (Az „illiteratus“ szót mind gr Teleki, mind mások, a kik utána az oklevél tartalmát közölték, „a diák nyelvben járatlan“-nak magyarázzák, némelyek meg épen „írás-tudatlan“-nak értik, holott az illiteratusból szorosán sem egyik, sem másik értelem nem következik, mivel az jelen esetben a hujus modival állván kapcsolatban, nem jelent többet, minthogy Hunyadi a dologban tájékozatlan volt. Hogy ezt, és nem egyebet értett alatta a levél szerzője, onnét bizonyos, mert a kancellárius-tájékozatlanságát is „hasonló“-nak állítja, a kiről pedig képtelenség azt tenni

a kormányzónak azt az egyezséget fiai rövidsége nélkül nem is volt joga megerősíteni, a mint hogy azt a Hunyadi-fiúk megbizottja ezenel vissza is vonja. Az országnagyok tehát ily körülmények közt az uradalom öröklésére és birtokjogára vonatkozó s eddig érintett okleveleket, szintúgy a Henrik és Lőrincz, mint Lőrincz és a Herczegek, valamint a Herczeg-fiúk közt létrejöttet, ideértve a Gábor diák által koholtakat,¹ és a különben is titkon végrehajtott beigtatásról szóló bizonylatot s a kormányzói megerősítésről szólót is, érvényteleneknek és semmiseknek nyilvánítják, a szóban forgó uradalmat Hunyadi János és fiai tulajdonuknak jelentik ki s megbizzák a csanádi káptalant, hogy a hód-vásárhelyi uradalom szín- | márcz. 3. helyére megbizottat küldjön ki, a Herczegek ellenmondását tekintetbe nem véve, az uradalom birtokába Hunyadit és fiait a megyebeli Thadd, Pordan, Keresztur, Fildiák, Serjén, Besenyő, Zohan, Tempes és Telegd községekből kirendelt törvényes bizonyságokkal s a kuriából e czélra

fel, hogy írás tudatlan lett volna. Kétséget nem szenved, hogy az ország kormányzója latinul nem tudott, ezt Galeoti írta meg világosan, azzal fejezvé ki, hogy „ipse esset latinae linguae expertus“, a mi különben akárhány e korbéli hazai és külföldi uralkodóval közös vonás volt. De hogy a kormányzó írástudatlan lett volna, ezt sem a fentebbi szavakból, sem más egykorú közlésből következtetni nem tudom.

¹ Az országos rendek levelében az is ki van mondva, hogy a hamisítás „egyfelől a Herczeg fiuknak, másfelől Lőrincz nádor urnak és fiainak előzetes beleegyezésével és összebeszélésével“ történt. (Simul cum praescripta concordia et compositione inter ipsos filios Herczegh ex una, ac . . . dominum Laurentium Palatinum et filios ejusdem“).

kinevezett királyi emberrel együttesen a szomszédok jelenlétében visszaigtassák s az erről szóló hiteles okiratot a legközelebbi György napot követő nyolczad napig az országnagyoknak küldjék meg.

A káptalan és a többi megbizottak gyorsan és pontosan jártak el megbizatusukban. A visszaigtatás határidejét kitűzték ápr. 16-ra s azon megjelentek a fentebbi Pazoni B. a Hunyadiak képében, Csatár Tamás királyi ember, Székely Benedek kanonok, káptalani kiküldött, Kopáncs, Férged, Makófalva, Szent-király, Körtvélyes s Adorján-mártély szomszéd helyekről, községünkint 1—2 nemes. A kiküldöttek ekkor, a Herczeg-fiak „és egyebek“ ellenmondására mit sem adva, a visszaigtatást végrehajtották s erről a hiteles bizonyítványt ki is adták. De az a körülmény, hogy az igtatáson csupán a Hód és Vásárhely falukkal szomszédos községekből való törvényes bizonyosságok vettek részt, annak a gyanunak nyit rést, mintha a beigtatás az uradalom többi részére nem történt volna meg, bár mind a káptalani beigtatási bizonyítványban, mind az országnagyoknak ezt tudomásul vevő oklevél záradékában, a falvak mellett „azok tartozékai“ is általánosságban, de meg nem nevezve említettnek, miért is ezt egyébként, mint hivatalos irálynak aligha tekinthetjük.¹ A később történtek különben egész határozottan a felől tanuskodnak, hogy nemcsak a Herczegeknek volt valami joguk itten, habár hamis oklevelet is használtak, hanem más nemeseknek is, kik az uradalom korábbi tartozékaiban

¹ Az országnagyok levele a káptalani beigtatási oklevéllel együtt a müncheni kir. ltárból Telekinél, Hunyadiak kora, X. 248—256 és 259—262.

tényleges birtokosok voltak. S talán innét volt, hogy az okmány hamisítással egybekötött birtok per a Herczegek becsületének nem sokat ártott, mi onnét bizonyos, hogy Rafáelt nemsokára ezután a knini püspökségre teszik át, később maga Hunyadi János a kalocsai érsekségre mozdítja elő,¹ Pál pedig; mint előkelő főúr, ott ült továbbra is az ország főrendei között s „nagy dolgokban forgott“. Egyebek közt Mátyás királyért több országnagygyal együttesen kezességet vállalt, hogy az országra nagyobb adót többé vetni nem fog.² Zemlini a máglyán különben is úgy nyilatkozott, hogy ő mások rábeszélése és befolyása nélkül önként üzte a hamisítást, a minek az együgyűség hitelt is adott, bár a diák egyszersmint azt is vallotta, hogy pénzért üzte mesterségét.

Visszatérve Hunyadi Jánosra, ő már ekkor ugy is a vidék és az ország legnagyobb birtokosai sorába emelkedett. Terjedelmes jószágai főképp' Csanád, Csongrád, Békés, Arad, Bihar és K. Szolnok megyékben terültek el. De birta Kecskemétet, a világosvári (110 falu), a dévai, görgényi, beszterczei és temesvári roppant uradalmakat is stb.³ Több ízben s huzamosabb ideig tartózkodott Szegeden, így hód-vásárhelyi uradalmába való újra beigtatása idején is, a mikor fondor ellenségeinek, a Cilleieknek, megtöréséhez nyíltan készült s az ország védelmére és a nádorfehérvári

¹ Gr. Teleki, i. m. II. 169.

² U. o. III. 157. IV. 160. Budai, Polg. lex. 204—205.

³ Hunyadi János és családja birtokaira nézve l. Csánki M. orsz. tört. földr. I. 187—784. Hornyik, Kecskemét tört. I. 172. Zsilinszky, Békésvm. évk. XII. 34—36. (Karácsonyi czikke), gr. Teleki, i. m. X. 159., 347., 356. Haan és Zsilinszky, Békésvm. okl. 187 stb. Csanád megyére nézve mindenekelőtt Borovszky I. 116 s köv. ll.

csata megvívására itt az alföld szívében, hol ez időben már sűrű volt a népesség s a magyarság zöme lakott, gyűjtötte és szerelte hadseregét.¹ Mert a nagy férfiú uradalmi jövedelmét legnagyobb részét arra áldozta, hogy seregeket állított fel, és tartott ki abból hazája megőltalmazása végett, nemcsak a kötelezettség mértékéig, hanem azontul is, egészen az önfeláldozásig.

16.

Hunyadi Hód-Vásárhelytől megfosztatik s ezt Bothos A. leányai kapják. — Más példák a megyéből az erőszakos birtok foglalásra. — Csáki Ferencz ellen az Ekeud-tó perében batidai, szent-királyi és kopáncsi tanúk is hallgattatnak ki. — Kakas Pál intézkedései szent-királyi birtokairól. — Hunyadi és Szilágyi rendeletei Szent-király tárgyában a vásárhelyiekhez. — Varjuhegyi, Haniki és Sárly Péter perelnek a faluért. — Kenderesi foglalja el annak felét. — Szent-király a lippai vár javadalmai közé soroztatik. — Majd Szentiványi nyeri el.

A gyermek királynak, V. Lászlónak, azonban mind erről aligha volt sejtelme is. Az ő nevében Hunyadi megesküdt ellensége, az álnok Cillei, vitte a kormányt. S így történhetett, hogy Hunyadit, ki időközben egy darabig a kormánytól visszavonult, az országnagyok világos határozata ellenére a hód-vásárhelyi uradalom birásától elütötték s azt, talán a Szekcsei Herczegekkel való rokonság címén² is, az öreg Harapkói Bothos András leányai-

¹ Varga, Szeged város tört. I. 166 és Szeg. Híradó 1870. 23. sz.

² A rokonságra nézve l. Wertner, i. m. II. 12. és Századok. 1895. 153.